

Güzeli anlamak ve anlatmak

Amerikanın Arizona eyaletinde bulunan ve yüzlerce kilometreye yayılmış olan Grand Canyon beni en çok etkileyen yerlerden biridir. Binlerce yıldır kıvrıla kıvrıla akan Colorado nehrinin usta bir bıçak gibi oyarak işlemeyle oluşan bu doğa harikası, dümdüz bir arazide ilerlerken hiç beklemeden karşınıza çıkan sayısız uçurumlar ve kayalardan oluşmakta. Başınızı öne eğdiğinizde bir bakıyorsunuz, ayak parmaklarınızın hemen dibinde sonu olmayan bir uçurum var. Başınızı kaldırdığımızda sonsuza kadar uzanan kayaların el ele verip sizi selamladığını görüyorsunuz. Her nefes alışınızda sanki tüm doğayı ciğerlerinize doldurarak kendinizi doğanın hakimi zannediyorsunuz. Diğer taraftan her nefes verişinizde doğanın sizi içine alarak eritip yok ettiğini hissediyorsunuz.

İnsan ister istemez doğanın güzelliğinin nereden geldiğini merak ediyor. Ayrıca güzellik dediğimiz kavramın tanımını var mı acaba?

Doğayı incelediğimizde mutlak bir tutarlılık görüyoruz. Mutlak tutarlı demekle, bütün doğa yasalarının en ince detaya kadar geçerli olmasını kastediyoruz. Örneğin doğa yasaları Afrika çöllerinde, kutuplarda, kısacası dünyanın her yerinde ve hatta uzayda da geçerli.

Bir eseri yaratırken onun her yönüyle tutarlı olmasını sağlamanın ne kadar zor olduğunu sanatkarlar bilirler. Mühendislik bilimleri için de bu varsayım geçerlidir. Örneğin bilgisayar uzmanları için en küçük parçasına kadar tutarlı bir bilgisayar sistemi tasarlamak hemen imkânsızdır. Doğayı mutlak tutarlı kılacak üstün yetenek ve bilgilerin izleri doğanın özünde olmalı. İşte Tanrı'ya inanan ve inanmayanların birleştikleri en önemli hususlardan biri budur. Bunun yanında Tanrıya inanmayanlar

doğanın tutarlı kılınması için gerekli bütün bilgilerin doğanın bizzat kendisinde mevcut olduğunu savunurlar. Tanrı'ya inananlar ise doğayı tutarlı kılmak için gerekli bilgilerin doğaya sığamayacağını, dolayısıyla bilgilerin doğaüstü bir varlığın (Tanrı) iradesine bağlı olması gerektiğine inanırlar.

Renkler ve şekiller arasındaki sonsuz uyum doğanın güzelliğini tanımlıyor. Mutlak tutarlılıktan dolayı doğa gözlemediğimiz her şeyi olağanüstü bir şekilde kendi bünyesinde bütünleştiriyor. Bu güzellikler karşısında insan sıkıntılarından kurtulup huzura eriyor.

Dünyaca ünlü mimar Christopher Alexander, hayatını güzeli anlamaya ve anlatmaya adanmış çok değerli bir bilim adamı. Christopher Alexander'ı ilk defa 1996 yılında Amerikanın San Jose kentinde düzenlenen bir konferansta dinlemiştim. Açılış konuşmasını yapacaktı. Salon tıklım tıklım doluydu. Onu takdim eden şahsın övgülerine dayanamayarak kulaklarını elleriyle kapattığını çok iyi hatırlıyorum.

Christopher Alexander güzelliğin sırrını çözmek için genelde aşağıdaki sorulara yanıt arıyor [1][2]:

- Güzellikleri yaratacak ve anlatacak olan bilgileri ifade etmek için nasıl bir dil kullanmalıyız?
- Tutarlılık ve bir özde bütünleşebilmek nedir?
- Niçin bazı tarihi eserler insanlar tarafından hala zevkle kullanılmaktadır?
- Sıkıntılarımızı dengeli bir şekilde çözüp bizi huzura kavuşturan eserlerin özellikleri nelerdir?
- Güzeli olan nesnelerin ortak özellikleri nelerdir?
- Kısacası nesnenin ve yaşadığımız düzenin aslı nedir? [4]

Aslında bütün bu sorular sanatın, mimarinin, mühendislik bilimlerinin ve felsefenin yanıt vermeğe çalıştığı ortak sorular. İşin ilgi çekici yönü Christopher Alexander'ın bu sorulara çözüm olarak yenileyici ve oldukça tatmin edici kuramlar üretmesi. Öyle ki bir mimar olmasına rağmen Christopher Alexander'ın geliştirdiği "kalıplar" denilen yöntem bugün yazılım mühendisliğinde başarı ile uygulanıyor.

Christopher Alexander "güzel olan nesnelerin ortak özellikleri nelerdir?" sorusuna yanıt vermek için ortaya attığı kuramları eski Türk halılarını kullanarak ispat ediyor [3]. Üstelik 17. yüzyıla kadar dokunmuş olan Türk halılarının hemen hemen hiç birinde güzellik kusuruna rastlamadığını söylüyor. Bence işin ilgi çeken yönü en güzel halıların Mevlevi tekkelerinde dokunduğunu tespit etmiş olması. Bakın bu konuda Christopher Alexander özet olarak neler yazıyor:

"Bu (mükemmel) halıların çoğu orta Anadolu'da bulunan Konya yöresinde dokunmuş. Bence bu bulgu incelemeye değer bir özellik. Konya büyük derviş Mevlana Celalettin Rumi 'nin yaşadığı bir kenttir. Konya bölgesinde dokunan eski halıların benim bu kitabımda tanımladıklarımın daha bir gizemli ve kutsal güzelliklere sahip olduğunu gözlüyorum. Bence bu üstün değer, tasavvufun bu yörede en yoğun bir şekilde yaşanmasından kaynaklanıyor. Evet, bu mükemmellik, yazı ve kitap sanatı, boyama

ve diğer bütün sanatlar gibi halı dokumanın da Tanrı ile bütünleşme arzusunun bir parçası olmasından kaynaklanıyor. Bu halıların önemi sadece taşıdıkları güzelliklerden değil insanın ruhunun derinliklerine ulaşabilmelerinden ileri geliyor. Demek ki burada gözlemlediğimiz üstün değer sadece estetik değil inanç ve dini nedenlere dayanıyor".

Ben bu yazıları okuyunca yaşamın sırrını çözmek için önce "güzeli anlamak ve anlatmak" yeteneğini kazanmamız gerektiğini kavırıyorum.

Kaynaklar

- [1] C. Alexander et al., A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction, Oxford University Press, 1977.
- [2] C. Alexander, The Timeless Way of Building, Oxford University Press, 1979.
- [3] C. Alexander, A Foreshadowing of 21st Century Art: The Color and Geometry of Very Early Turkish Carpets, Oxford University Press, 1993.
- [4] C. Alexander, (Cilt 1-4), The Nature of Order, Center for Environmental Structure, 2003-2004.

Prof. Dr. Ir. Mehmet Akşit

Enschede - Schiphol arası trende, 16 Eylül 2005

© 2003-2005 Mehmet Akşit. Bu yazılar ancak ticari olmamak koşulu ile kullanılabilir.